

Vetési László

„MIT CSELEKEDJÜNK, HOGY MEGMARADJUNK!”

Előadásom tárgyának körülhatárolásához szórványfogalom-meghatározás helyett egy munkafogalmat ajánlok: Olyan közös nemzeti értékeket őrző magyar etnikai csoportról beszéljünk, amely kis lélekszámban, környezetében hátrányos arányban és identitásveszélyeztetett környezetben él, és az önazonosságához tartozó értékeit saját belső erőforrásaitól nem tudja fenntartani, megőrizni és fejleszteni.

Már a bevezetőben szeretném leszögezni, hogy a magyar szórvány kérdése a mai Kárpát-medencei és egyetemes magyarság egyik legfontosabb és legsúlyosabb kérdése. Hogy miért, azt a demográfiai, népesedési és asszimilációs adatok pontosan bizonyítják. Ahová mostanra jutottunk, lassan kilencven évvel Trianon után, az egyszerre függ össze egyrészt Kárpát-medencei életterünk összezsugorodásával, a természetes asszimilációval, másrészt a városiasodással és az Európa és a világ felé irányuló migrációval. De majdnem ilyen súllyal igaz az is, hogy súlyos és hibás politikai, nagyhatalmi döntések és az erőszakos asszimiláció, tervszerű etnikai tisztogatások nyomán juttattak ide.

Azt hiszem, hogy a zsidóságot leszámítva alig van még egy nép, amely Európában akkora etnikai sérelmet, megaláztatást, önazonosság-elértéktelenedést élt volna át, mint a magyar. Ebben a történelmi csatamezős veszteségeink mellett közrejátszik az is, hogy Közép- és Kelet-Európa legmagányosabb, legtársatlanabb népcsoportja vagyunk, és belső Európa legnehezebb nyelvét beszéljük. A nagy germán, latin, szláv tengerben nem vesz körül minket rokonnyelvi és kulturális testvérgyűrű, mely védelmezhetne, mely számunkra értékeink és tulajdon népességünk regenerálódását biztosíthatná.

*

Fellapozva májusi vázlatomat, szeretném újra felhívni a figyelmet néhány ott már jelzett fontosabb feladatra.

Az első az lenne, hogy a magyar szórványkérdést vissza kell helyezni az egyetemes magyar beszédmódba, de nem a nemzetsirató narratívák közé, hanem a cselekvésébe. Erről a beszédmódról le kell hámozni a mítoszokat, az etnobizniszt, a politikai presztízsgyűjtést és a politikai befolyásnövelést, a hétköznapi érdekek széljártékát.

Szórványról beszélgetve gyakran beleesünk abba a hibába is, hogy egy megkövesedett szemlélettel csak a Kárpát-medencére és a megszokott migrációs területekre tekintünk, és csak ott tervezünk. A térvésztesből és népességfogyásból származó, történelmi emlékeket és értékeket őrző maradékszórvány mellett kiemelten kell odafigyelni a magyarág legnagyobb temetőjére, a *nagyvárosra*. Ma a magyarságnak – az egyházak lakótelepi missziói munkáján kívül – sajnos nincs használható nagyváros-stratégiája, de cselekvési mintája sem.

Szeretném felhívni a figyelmet az utóbbi évtizedekben jelentősen megnövekedett létszámú *külmigrációs magyarságra* is. A magyar szóhasználatban szerencsésen kettévált a fogalom: a trianoni területeken maradt veszélyeztetett népességünk behatárolására a *szórvány*, míg a történelmi életteret elhagyó migrációs magyarságságera a *diaszpóra* kifejezést használjuk. De növekvő és soha nem tapasztalt ütemű a világon való legújabb kori szétszóródásunk is. A nagy történelmi kivándorlások mellett – Trianon előtt és után, 56-ot követően – egy új „amerikázási” hullám tanúi vagyunk, mely méreteiben túlnő minden eddigi népességmozgást. Ehhez pedig a magyar államnak sajátos és kidolgozott, magyar migrációs népességvédelmi politikája is kell, hogy legyen.

A sok belső gond mellett szerencsésnek mondható, hogy a határokon túl maradt magyarság számára a legfontosabb migrációs célország továbbra is Magyarország. De az ide átköltözött magyar népesség is egyfajta értelemben *belső szórványnak* számít, hisz eltérő történelmi hagyományok, más-más nyelvvaltozat és szokásrend különbözteti meg az anyaországitól. A Magyarországra áttelepedett határon túli magyarság rétegeiben pontosan és hosszú ideig nyomon követhető ez az elkülönülő másság.

Mit lehet és kell tenni a határon túli magyar szórványokért? A megmentés szót szándékosan mellőzném. Vannak területek, ahonnan vissza kell vonulnunk, mert már nem népesíthetjük be. Itt ápoljuk értékeinket, őrizzük emlékeinket.

Folytatni kell az alulról való építkezést, a legalsó szintű intézményteremtést, az iskolaközpontok építését, hogy elérjük az egyetemeket. Itt jelentős sikereket mondhatunk magunkénak. De az utódállamok támogatáspolitikája sehol nem kedvez a kisebbségi kultúrák fennmaradásának. Meg kell oldani a szórványintézmények működésének kérdését, és ehhez normatív támogatási rendszer kell. Ezek között pedig minden anyanyelvű szórványbentlakásnak az alapműködéséhez is normatív támo-

gatással kell hozzájárulni. A rendezvényközpontúság helyett működésközpontú támogatási rendszert kell kialakítani, mely az organikus fennmaradásra néz. A nehéz szórványfeladatokat ellátó oktatási intézményeket, diákotthonokat lassan be fogják zárni, ha fenntartásuk minimumára sem lesz pénz. Ezekhez hasonlóan fenn kell tartani néhány országos csúcsintézményt is, melyek az építőmunka, a kapcsolattartás, a reményépítés szakmai hitelét hordozzák.

Támogatni kell az alapkutatásokat. A határon túli komplex identitásproblémákkal küszködő területeken nem lehet hályogkovács módjára dolgozni, tervezni. A kutatóknak a fontos elméleti adatbázisok mellett az azonnali cselekvésre is kell nézniük, a problémamegoldó kutatásra. A kutató szakma igénybevétele a jelentős döntésekben és a politikai küzdelmekben mindenütt nagy kívánnivalókat hagy maga után. Kutatni kell, hogy a szakma elméleti bázisa biztosítsa a cselekvés szakmai hitelét is.

Érezzük, tudjuk, hihetetlenül mélyen van ma a Kárpát-medencében a magyar nyelv státusza. A nyelvapolási és őrzési feladatok mellett a nyelvi státustervezésére és státusemelésére sürgős tervet kell készíteni. Felértékelni a magyar nyelv térérejét. Ehhez egész napos, az egész Kárpát-medencében vételezhető médiára is szükség van.

Erdélynek körülbelül 500 kiemelten veszélyeztetett településén normatív támogatási formában, szerződéssel, missziós kiküldéssel magyar pedagógust kell kitelepíteni az osztatlan tagozatú vagy magyar oktatás nélkül maradt helyekre. Erre készítettük a *Lámpás tervet*. Célunk: jól előkészítve, szakmailag felkészíteni a pedagógust, megteremteni helyi munkafeltételeit, szerződéssel kitelepíteni és kiemelten javadalmazni, szolgálatában segíteni, lelkigondozni, biztosítani továbbképzését, és munkáját szigorúan ellenőrizni.

Vannak települések, területek, ahol már csak az egyház maradt jelen. Az egyházak magukra maradtak a hátrányos nyelvi területeken a kisebbségi hajszálérhálózati feladatok ellátásában. Folytatni kell tehát a kis településen kiemelt szolgáltatásokat végző lelkészek rendszeres anyagi támogatását. Itt sok helyen az egyháznak kell az oktatási funkciót is ellátni. Vannak, és egyre inkább lesznek települések, ahol minden rehabilitációs munkát az egyetlen ott élő értelmiségre, a lelkészcsaládra, ezek munkájának segítésére kell terveznünk és építenünk.

Közben pedig a szórványokból be kell gyűjteni mindent. Sajnos egy-két évtizedünk van még hátra Erdélyben körülbelül 300 olyan településen, ahol jelentős történelmi emlék, műemlék templom, kastély, emlékhely tövében 10–20 magyar él. Mi erre hirdettük meg a *Holttenger* dokumentációs programot, és végezzük erőnk felletti áldozattal. A teljes tárgyi, szellemi értékbe gyűjtést kell végezni, a teljes szóbeli emlékezet- és élettörténet-anyag rögzítését.

Pénzre volna szükség néhány rehabilitációs, revitalizációs próbaprogramhoz is. Néhány régióban próbáljuk ki a támogatások, tervek hatékonyságát, folyamatok befolyásolhatóságát és irányát, és az esetleges vitalizációs irányváltást. Gazdasági fel-

zárkózáshoz, munkahelyteremtéshez regionális fejlesztési tervek kellene. A magyar szakembereknek is segítséget kellene nyújtaniuk a határon túli magyar régiók fejlesztéséhez regionális gazdálkodási tervekkel.

Fontos szempont, hogy minden szórványtámogatási rendszerben kerüljünk el az alamizsnahatást. Az a cél, hogy a támogatás minél organikusabban épüljön be a működés belső rendjébe, és hozza meg az életműködés változásának várt hatását. Mi nem szórvány rezervátumokat akarunk, szervátültetéssel nem mesterséges életben tartást szeretnénk, hanem a támogatással a kisközösségek életfontosságú saját szerveinek vitalizálását, belső immunizációs erőtartálékainak mozgósítását.

Külön és kiemelten szeretnénk felhívni a Köztársasági Elnök Úr figyelmét, és arra kérni, hogy a rendelkezésére álló szerény eszközökkel, tekintélyével minden szinten és helyen képviselje a magyar szórvány létkérdéseit. A magyar Köztársasági Elnöknek nem sok politikai hatalma van, de alkotmányos lehetősége arra igen, hogy a helyzet passzív szemlélése mellett és helyett a határon túli kérdésekben is erőteljesebben szóljon, és a politikai pártoktól a nemzeti konszenzus megteremtését szorgalmazza, várja el. Lassan már csak a Köztársasági Elnök személye és tekintélye az, ami a nemzet egységét kifejezheti. De történelmi felelősségre és feladatokra intó helyzet és parancs is ez. Van egy régi és igen bölcs román szólás, ami témánkra és a magyar belpolitikai helyzetre egyaránt vonatkozik: „ég a ház, és a vénasszony fészülködik”. Van néhány olyan terület, ahol a Köztársasági Elnök kioszthatja a feladatot a politikai pártoknak. Van hatalma arról szólni, hogy ég a ház, és néhány nemzeti minimumban közös véleményen kell lenniük. Ezek közé tartozik a teljes magyar nyelvterületet próbára tevő szórványkérdés is. Meg kell keresni azt a keveset, ami még összeköti nemcsak az odahaza csatázó magyar politikai pártokat, de a határon túli, önmagukkal testvérharcot folytató pártokat, mozgalmakat is. Hogy ez az ország ne csak az aréna-Magyarország legyen, ahol a csaták folynak, hanem a gondházában a közös cselekvéséé is.

Ehhez igen fontosnak és jelképnél is jelentősebb lépésnek tartanánk, ha Elnök Úr évente néhányszor, jól előkészített és kellően mediatizált **Nemzeti Estéket** szervezne, ahová rendszeresen hívná meg találkozóra a politikai pártok képviselőit, elbeszélgetni a nemzet nagy gondjairól, keresve velük az együttgondolkodás és cselekvés útjait. Itt van elsőként mai témánk is, mely aggasztó gondnak és cselekvési feladatnak egyaránt elegendő.

Köztársasági Elnök Urat arra is szeretném megkérni még, hogy közös nagy gondjaink védnökeként képviselje a szórványtámogatás néhány területe normatív alapokra helyezésének kérdését is. A magyar támogatási rendszerben történt pénzügyi megszorítások után sajnos nem lehetünk optimisták. Az alapok átcsoportosítása, alapítványok, kutatói hátterek megszüntetése nem szolgálják közös ügyünk előrehaladását. A szórvány „a nemzet nagymamája”. Egy rendes családban, a családi

háztartásban a pénzügyi megszorításokat nem a nagymama szívgyógyszerénél kezdjük el, hanem a családfőnek a pazarlásról, az italról, a cigarettáról való lemondásával, a gyermekek zsebpénzének megkurtításával.

Látogasson el az Elnök Úr – egy jól előkészített útiterv szerint – a határon túli veszélyeztetett régiókba, és elsősorban nem a mediatisztált szórvány sztárhelyekre, hanem a mélybe is. Sajnos bőven van ilyen helye a tiszteletteljes főhajtásnak: Bartók szülőföldjén, Nagyszentmiklóson, Bethlen Gábor szülőháza előtt Marosillyén, vagy a Bolyaiak szórvánnyá lett szülőfalujában, a Szeben megyei Bolyán is. Mi készek vagyunk többben is segíteni az előkészületekben, ahelyek kijelölésében.

A növekvő asszimiláció Kárpát-medencei magyarságunkat mélyen beépítette a minket körülvevő népeinkbe. Az is fontos szórványfeladat, hogy ha már nemcsak együtt, de egymásban is élünk, a környező népeink fele keressük meg az építő kapcsolatokat. Az Unióban, amely történelmi lépés lesz, hiszen a nagy belső csatákkal terhes évszázadok után – például, hogy kié is legyen Erdély – először történhet meg, hogy Erdély úgy román terület, hogy egyesül Magyarországgal is. A határviták helyett talán megtörténhet a nagy történelmi csoda: az európai Erdély végre azoké is lehet, akik benne élnek. Nem hiszem, hogy a német– francia megbékélési mintának elérkezett volna magyar–román vonatkozásban is az ideje, de volna bőven néhány olyan terület, amelynek irányában építően nyithatnánk végre egymás felé, de nem lépve be semmilyen politikai csapdába.

Még nem látszanak tisztán a fennmaradás kiútjai, de a kulturális és területi autonómia is elvi kérdése a határon túli magyarság fennmaradásának. Úgy tűnik, hogy a belső szórványoknak is. Belső anyaországokat kell kialakítanunk, hogy ezek egyrészt biztosítékai lehessenek a megmaradásnak, de lehetséges gyűjtőterületeivé válhassanak ugyanakkor a szélső régiók veszélyeztetettjei számára is.

Végül, témánk és a feladataink között még egy főhajtásra szeretném, ha megállnánk a század egyik legnagyobb szórványmagyarja, a nemrég elhunyt Sütő András író emléke előtt. Senki sem szolt olyan sokat és hitelesen témánk és nemzeti közösségünk közös gondjairól, mint ő. Itt is van egy olyan feladat, amelyhez feltétlenül szeretnénk a Köztársasági Elnök Úr segítségét és közbenjárását kérni: próbáljuk együtt megmenteni Sütő András szülőházát, váltsuk meg a családtól és rendezzük be emlékháznak. Mezőségi kegy- és emlékhely lehetne egy olyan történelmi tájon, ahol nagyon fontos és lassan már csak az utolsó tett az emlékezés.

Lehetünk hát végre önmagunk urai, miközben mindenütt önmagunkkal és saját gondjainkkal vagyunk határosak? Miben és kiben bízhatunk tehát? A feladataink is közősek, és a Hunyad megyei „szórványmagyar” Bethlen Gáborral szólva, nincs más, amit tehetünk: „úgy kell cselekednünk, hogy megmaradjunk!”